

HASTANE ÖNCESİ ACİL SAĞLIK HİZMETLERİ ÇALIŞANLARINA UYGULANAN ÖLÇEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

 Kadir ÇEKİÇ¹

 Ali EKŞİ²

ÖZ

Amaç: Sağlık alanında yapılan araştırmalarda ölçüm aracı olarak genellikle yurt dışında geliştirilen ve Türkçe uyarlaması yapılan ölçüm araçları kullanılmaktadır. Çalışmamızın, araştırmacıların geçerli ve güvenilir yeni ölçüm araçları geliştirirken onlara katkı sağlayacağı ve zamanı daha iyi kullanabilecekleri düşünülmektedir. Çalışmamız, hastane öncesi acil sağlık hizmetleri (HÖASH) bilim alanında veri toplama aracı olarak kullanılmak amacıyla geliştirilmiş ya da Türkçeye uyarlanmış ölçeklerin değerlendirilmesidir.

Gereç ve Yöntem: Veri taraması Türkiye Ölçme Araçları Dizini (TOAD), YÖK Ulusal Tez Merkezi, Türkiye Atıf Dizini, TR Dizin, Pudmed elektronik veri tabanları ve Google Scholar internet arama motoru üzerinden 2000-2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Tarama Türkçe ve İngilizce dilinde belirlenen; “Paramedik, Paramedic, scale, Prehospital, hastane öncesi, ölçek, acil sağlık hizmetleri, emergency medical service” anahtar kelimeleriyle gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: 2000-2021 yılları arasında kullanılmış 33 ölçekten, 20 ölçek doğrudan HÖASH çalışanlarına uygulanmıştır. HÖASH çalışanları ile ilgili geliştirilen ölçekleri, dört farklı alanda gruplandırmak mümkündür. Bunları, HÖASH çalışanlarının emasyonel durumu; eğitim durumu ve fiziksel uygunluk durumu; afet bilgi ve hazırlık durumu; güvenlik ve mesleki risklerle ilgili ölçekler olarak sıralamak mümkündür.

Sonuç: HÖASH, tıbbın en genç ve gelişime açık bilim alanlarından birisidir. Genel olarak bakıldığında alan ile ilgili tüm konularda yapılacak bilimsel çalışmalar büyük önem taşımakta olup, literatüründeki mevcut birçok çalışmada olduğu gibi yeni çalışmalarda da veri toplama aracı olarak kullanılabilir ölçeklerin geliştirilmesi ya da Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması önemlidir. Türkiye’de yapılacak araştırmalar için mesleki güvenlik ve risklerle ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri (HÖASH), Bilimsel Araştırma, Veri Toplama Aracı, Ölçek

¹ Corresponding Author/Sorumlu Yazar, YL Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Afet Tıbbı AD. İzmir, Paramedik, Eskişehir 112 Acil Sağlık Hizmetleri Eskişehir, Türkiye, kadir_cekic@hotmail.com

² Doç.Dr., Ege Üniversitesi Atatürk Sağlık Hizmetleri MYO, İzmir, Türkiye, a_eksi@yahoo.com

EVALUATION OF THE SCALES APPLIED TO PRE-HOSPITAL EMERGENCY HEALTHCARE EMPLOYEES

ABSTRACT

Objective: Measurement tools used in research in the field of health are often developed abroad and adapted into Turkish. It is thought that our study will contribute to the researchers while developing valid and reliable new measurement tools and to their time management. Our study aims to evaluate the scales developed or adapted to Turkish to be used as a data collection tool in the field of prehospital emergency medical services (PH-EMS).

Methods: Data search was carried out between the years 2000-2021 using the Turkey Assessment Tools Index (TOAD), YOK National Thesis Center, Turkey Citation Index, TR Index, Pudmed electronic databases and Google Scholar internet search engine. The screening was determined in Turkish and English; it was carried out using the keywords “Paramedic, Paramedic, scale, Prehospital, pre-hospital, scale, emergency health services, emergency medical service”.

Results: Out of 33 scales used between 2000-2021, 20 scales were applied directly to PH-EMS employees. It is possible to group the scales developed for PH-EMS employees in four different areas. These include the emotional status of PH-EMS employees; educational status and physical fitness; disaster information and preparedness; safety and occupational risks.

Conclusion: PH-EMS is one of the most juvenile and promising scientific fields of medicine. In general, scientific studies on all subjects related to the field are of great importance, and it is important to develop scales that can be used as data collection tools in new studies, as in many existing studies in the literature, or to conduct validity and safety studies in Turkish. Studies on occupational safety and risks are needed for research to be conducted in Turkey.

Keywords: Pre-Hospital Emergency Health Services (PH-EMS), Scientific Research, Data Collection Tool, Scale

GİRİŞ

Bilimin üzerinde çalıştığı en büyük görevlerden biri yargısal ve deneysel (ampirik) olayları tanımlamaktır. Yaş, cinsiyet, gelir durumu gibi değişkenlerin rakamsal ifadesi mümkünken; tutumlar, davranışlar, değerler ve algılar gibi sosyal bilimlere inceleme konusu olan değişkenlere değer atamak kolay değildir. Bu değişkenlere atanan değerler cevaplayıcının sübjektif değerlendirmesine bağlı olduğundan, yapılacak değerlendirmeler mutlak objektiflikten uzak olacaktır. Ölçmenin diğer bir tanımı ise herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunda önceden tespit edilen belirli kurallara göre nesnelere ve kişilerin özelliklerine sayılar ve semboller atamaktır. Araştırmalarda karşılaşılan en önemli

problemlerden biri yapılan araştırmanın konusunda hangi amaçların gerçekleştirileceği, hangi problemlerin çözüleceğidir. Bu sorunun çözümünde kullanılacak ölçekler önemli bir rol oynar (Kazan, 2016:141).

Hastane öncesi acil sağlık hizmetleri (HÖASH) son çeyrek yüzyılda tıbbın en hızlı gelişen bilim alanlarından biridir. Son yıllarda bilim alanında yapılan bilimsel çalışmaların, nitelik ve nicelik bakımından önemli bir gelişim süreci geçirdikleri görülmektedir. Bu süreçte yapılan bilimsel çalışmalarda veri toplama aracı olarak çok sayıda ölçek geliştirilmiştir. Türkiye’de HÖASH ile ilgili bilim alanı acil tıp sistemi gelişmiş ülkelere göre nispeten daha geç bir süreçte gelişmiştir. Son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalarda veri toplama aracı olarak, Türkçe geliştirilmiş ya da orijinal dilinden Türkçeye uyarlanmış ölçekler kullanılmaktadır. Son yıllarda alana özgü bilimsel dergilerin yayınlanmaya başlaması, farklı üniversitelerde açılan alan ile ilgili lisansüstü eğitim programları, alana özgü ciddi bir araştırmacı potansiyeli oluşturmuştur. Son yıllarda alana özgü artan araştırma sayısı, bu araştırmalar için geliştirilen ve uyarlanan ölçeklerin değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik, özellikle genç araştırmacıların yararlanabileceği bir çerçevenin oluşturulması, ilgi çekici bir konu olarak görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, hızlı bir gelişim sürecindeki genç bir bilim alanı olan HÖASH alanında veri toplama aracı olarak kullanılmak amacıyla geliştirilmiş ya da Türkçeye uyarlanmış ölçeklerin değerlendirilmesidir. Yapılacak olan değerlendirmenin bilim alanının bundan sonraki gelişimine katkı sunabilecek nitelikte olması çalışmayı önemli kılmaktadır.

1. GEREÇ ve YÖNTEM

Bu araştırma verileri Türkiye Ölçme Araçları Dizini (TOAD), YÖK Ulusal Tez Merkezi, Türkiye Atıf Dizini, TR Dizin, Pubmed elektronik veri tabanları ve Google Scholar internet arama motoru üzerinden taranarak, 2000-2021 yılları arasında geliştirilmiş ya da daha önceki yıllarda geliştirilmiş olmasına rağmen ASH çalışanlarına 2000-2021 yılları arasında uygulanan ölçeklerden oluşturulmuştur. Veriler, Türkçe ve İngilizce dilinde belirlenen; “Paramedik, Paramedic, scale, prehospita, hastane öncesi, ölçek, acil sağlık hizmetleri, emergency medical service” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucu ulaşılan ölçeklerden elde edilmiştir. Çalışmada HÖASH çalışanlarına uygulanan ölçekler değerlendirmeye alınmıştır. Hasta veya yaralı müdahale değerlendirmesine ASH çalışanlarının acil tıbbi müdahalesine ve paramedik öğrencilerine bilgi ve tutum kıyaslamaya yönelik yapılan ölçekler araştırmadan dışlanmıştır.

2. BULGULAR

Yapılan değerlendirme de 33 tane ölçeğe ulaşılmış, araştırma kriterlerine uyan 20 ölçek değerlendirmeye alınmıştır.

2.1. Pittsburg Uyku Kalitesi İndeksi

Buysse ve arkadaşları tarafından 1989 yılında geliştirilmiş iyi ve kötü uykunun tanımlanması amacıyla uyku kalitesinin niceliksel ölçümünü değerlendiren bir ölçektir. Toplam 24 soru içerir. Bu soruların 19'u bireyin kendisini değerlendirme sorusudur, 5'i ise bireyin eş veya oda arkadaşı olan nöbetçi ekip arkadaşları tarafından yanıtlanır. Toplam puanın yüksek oluşu uyku kalitesinin kötü olduğunu gösterir. İndeksin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Ağargün ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. İlk 18 maddesi puanlamaya katılan ölçeğin toplam puanının 5'ten yüksek olması kötü uyku kalitesi, 5'ten küçük olması iyi uyku kalitesi şeklinde değerlendirilmektedir (Ağargün vd., 1996:107-115).

2.2. Chalder Yorulma Ölçeği

Chalder ve arkadaşları tarafından 1993 geliştirilen yorgunluk ölçeği, hem fiziksel hem de mental yorgunluğu ölçmek için kullanılmaktadır. 7 maddelik fiziksel yorgunluk ve 4 maddelik mental yorgunluk bölümlerine sahiptir. Yüksek puanlar yorgunluk şiddetinin fazla olduğunu gösterir. Ölçeğin Türkçe'de geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Adın (2019) tarafından yapılmıştır.

2009'da Patterson ve arkadaşları 119 HÖASH çalışanlarına yaptıkları çalışmada, ciddi zihinsel ve fiziksel yorgunluk %44,5 bulunmuştur (Patterson vd., 2009:86-97).

2.3. ASH Güvenlik Envanteri (EMS-SI)

Patterson ve arkadaşları tarafından 2011 yılında geliştirilen ölçek, HÖASH çalışanlarının öz bildirimini kullanarak güvenlik sonuç verilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Güvenlik soruları, hasta ile ilgili sorular ve mesleki yeterlilik ile ilgili sorulardan oluşan toplam 44 maddelik 5'li likert tipi maddeden oluşur. Amerika Pensilvanya'da 30 kurumdan 547 HÖASH çalışanının katıldığı çalışma sonucunda kötü uyku ve yorgunluk önemli güvenlik sorunları olarak ortaya çıkmıştır. Ölçekle ilgili Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması hakkında veri bulunamamıştır. 2018'de Baier ve arkadaşları Almanya genelinde HÖASH çalışanlarına yaptığı çalışmada, güvenlik nedenli tükenmişlik yaklaşık %40 olarak bulunmuştur (Baier vd., 2018:24).

2.4. HÖASH Güvenlik Tutumları Ölçeği

Patterson ve arkadaşları tarafından 2008’de geliştirilen ölçek, HÖASH çalışanlarının güvenlik kültürünü 6 alanda tanımlar. Bu alanlar; güvenlik durumu, ekip çalışma yönetimi, yönetim algıları, iş tatmini, çalışma koşulları ve stres tanımadır. Üç büyük HÖASH kuruluşu ile geliştirilen ölçekte, idari çalışanlar ve yöneticiler dışlanmıştır. Ölçek ile ilgili Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması hakkında veri bulunamamıştır.

2.5. HÖASH Çalışanlarının Afetlere Hazırlık Algısı Ölçeği

Tercan ve Şahinöz tarafından 2021’de geliştirilmiştir. Ölçek, HÖASH çalışanlarının afetlere hazırlık algılarının belirlenmesini amaçlamaktadır. Ölçekte 28 maddelik 5’li likert tipi soru kullanılmıştır. Ölçek, Nisan 2021-Mayıs 2021 tarihleri arasında Erzincan ve Tunceli İl Ambulans Servislerine bağlı çalışan toplamda 312 HÖASH çalışanına uygulanmıştır. Ölçekten en düşük 28 puan, en yüksek ise 140 puan alınmaktadır. Ölçekten elde edilen puanlar arttıkça katılımcının afetlere hazırlık algısı artmaktadır (Tercan ve Şahinöz, 2021:367-379).

2.6. Afete Hazırlık Algısı Ölçeği

Bond ve Tichy (2007) ile Loke ve Lai’nin (2008) hemşirelere yönelik afet ölçeklerinden yararlanılarak 2013’de Özcan tarafından “hemşirelerin afete hazırlıklı olma ve hazırlık algısı durumu” ölçeği olarak geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği 2013’de “Afete Hazırlık Algısı Ölçeği” olarak Özcan tarafından yapılmıştır. Ölçek, afete hazırlık, afete müdahale ve afet sonrası olarak bölümlerden oluşur (Özcan, 2018). Aslantaş ve Tabuk tarafından 2018 Temmuz - 2019 Ocak tarihleri arasında yapılan çalışmada Balıkesir HÖASH çalışanlarının afete hazırlık algılarının yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir (Aslantaş ve Tabuk, 2018:44-55).

2.7. Tükenmişlik Ölçeği

Maslach ve Jackson tarafından 1981’de geliştirilen ilk ölçek, insanlarla yüz yüze ilişkinin olduğu mesleklerde çalışanların tükenme semptomlarını değerlendirmiştir. 1997’de revize edilerek genel bir ölçek halini almıştır. 7’li likert tipi 22 maddeden oluşur. Temmuz-Kasım 2017 Koval ve arkadaşlarının 327 HÖASH çalışanın katıldığı çalışmalarında Hindistan HÖASH çalışanlarının tükenmişlik durumu, diğer ülkelere göre 4 kat fazla bulunmuştur (Koval vd., 2020). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2009’da Çapri tarafından yapılmıştır. Aralık 2018’de Urgancı ve Eker tarafından 410 HÖASH çalışanına uygulanan ölçek ile yapılan çalışmada çalışma süresine bağlı tükenmişlik durumu yüksek bulunmuştur (Urgancı ve Eker, 2018:35-60).

2.8. Baş Etme Yolları Ölçeği

Folkman ve Lazarus tarafından geliştirilen ölçek, 1985’de revize edilmiştir. Bireyin içsel ve dışsal stresli durumları ile kaygı ve stres durumunda bilişsel ve davranışsal yöntemleri tanımlar. 3’lü likert tipi 42 sorudan oluşmaktadır (Folkman ve Lazarus, 1985:150). Türkçe güvenilirlik ve geçerliliği 1991’de Siva tarafından yapılmıştır (Karancı vd., 1999:189-204).

2010 yılında Bursa ili HÖASH çalışanları, itfaiye ve kurtarma ekiplerinden oluşan 374 kişni katıldığı çalışmada, görev sırasında tıbbi acillerle ve doğal afetlerle karşılaşan sağlık çalışanlarının kadercilikle baş etme becerisini daha az kullandıkları tespit edilirken, tıbbi acillerle karşılaşan çalışanların aynı zamanda çaresizlikle baş etme becerisini de daha az kullandıkları bulunmuştur (Yeşil, 2010).

2.9. Travmatik Stres Belirti Ölçeği

Ölçek “Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı” ölçütlerinde yer alan travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin sorgulandığı bir öz bildirim değerlendirmesidir. 4’lü likert tipi 23 maddeden oluşmaktadır (Koroğlu, 1995). 2010’da 450 Bursa HÖASH çalışanına uygulanan ölçek sonucunda, görev sırasında şiddet ve ölüm olaylarına tanıklık eden çalışanlarının travmatik stres belirtileri yüksek bulunmuştur (Yeşil ve Aker, 2010).

2.10. İntihar Girişiminde Bulunan Olgulara Yönelik HÖASH Çalışanlarının Tutumları Ölçeği

Ölçek, Ouzouni ve Nakakis tarafından 2009’da geliştirilen “İntihar Girişimine Yönelik Tutum Soru Formu” baz alınarak, 2013 yılında Er ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Çalışma Ocak-Haziran 2011 tarihleri arasında yürütülmüştür. 5’li likert tipi 28 maddeden oluşmaktadır (Er vd., 2009:260-265).

2.11. Acil Durum Ekipleri Özyeterlilik Ölçeği

Lee ve Ko tarafından 2010’da HÖASH çalışanlarına yapılan çalışmada öz yeterlilik algısı ile performans arasında olumlu yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. 5’li likert tipi 19 maddeden oluşmaktadır (Lee ve Ko, 2010:839-848). Yalçın tarafından 2018’de geliştirilen “Acil Durumlarda Çalışanların Öz Yeterliliği” ölçeği ile benzerlik göstermektedir (Yalçın, 2018).

2.12. HÖASH Klinik Performans Göstergeleri

1992 yılında Amerika Toplam Kalite Yönetimi göstergeleri baz alınarak, 3 grup (Yapı-İşlem-Sonuç) klinik performansı değerlendirmektedir. Ölçek, Dünya Sağlık Örgütünün belirlediği ICD kod hastalıklarına doğru tanı konularak belirlenen acil tıbbi müdahalenin yapılması veya yapılmamasını puanlar. Doğru tanı ve doğru acil tıbbi müdahale birbirini

tamamlayıcı bir süreç olduğundan 3 grubun herhangi birinin hatalı olmasında puanlama yapılmaz. Ölçek halihazırda ABD Sağlık Sistemi için bir performans değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır (El Sayed, 2012). Ölçek ile ilgili Türkiye’de ASH çalışanları için yapılan bir veriye ulaşılamamıştır.

2.13. Yaygın Anksiyete Bozukluğu

HÖASH çalışanlarının anksiyete düzeylerinin belirlenmesi amaçlı Spitzer ve arkadaşları tarafından 2006 yılında geliştirilmiştir. 3’lü likert tipi 10 maddeden oluşmaktadır. Suudi Arabistan’da, Alharthy ve arkadaşları tarafından 135 HÖASH çalışanına yapılan çalışmada, %52’den fazlasında orta şiddetli anksiyete olduğu değerlendirilmiştir (Alharthy vd., 2017:150). Türkiye’de HÖASH çalışanları için yapılan bir veriye ulaşılamamıştır.

2.14. HÖASH Çalışanları için Mesleki Kaygı Ölçeği

Postacı ve arkadaşları tarafından 2020’de geliştirilmiştir. 5’li likert tipi 22 maddeden oluşmaktadır. 455 Çanakkale HÖASH çalışanı üzerinde yapılan çalışmada, çalışanlarda bulunan yüksek kaygı nedeniyle profesyonel kaygı azaltıcı önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (Postacı vd., 2020:102-115).

2.15. Paramedik Klinik Yeterliliğinin Değerlendirilmesi için Küresel Derecelendirme Ölçeği

Tavares ve arkadaşları tarafından 2013’de geliştirilen ölçek, profesyonel ve en deneyimsiz sağlık görevlilerini ele alan Delphi sürecini içermektedir. Ölçek örnek bir vaka üzerinden semantik farklılık ölçeği tarzında puanlanmıştır (Tavares vd., 2013:57-67). Bu çalışmanın sonuçları, bu ölçek kullanılarak oluşturulan puanların paramedik klinik yeterliliğine ilişkin karar verme amacıyla geçerli olabileceğine dair kanıt sağlamaktadır. Ölçekle ilgili Türkiye’de HÖASH çalışanları ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır.

2.16. Jefferson Doktor Empati Ölçeği

Hojat ve arkadaşları tarafından geliştirilen, bir öz bildirim ölçeğidir. Tıp fakültesi öğrencileri ve sahada çalışan doktorlar için iki versiyonu bulunmaktadır. 20 soru ve 3 bölümden oluşan ölçek, 38 dile çevrilmiş ve birçok ülkede geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır (Hojat, 2003:25-41). Williams ve arkadaşları tarafından paramedik lisans öğrencilerine yapılan çalışmaya toplam 94 paramedik öğrencisi katılmış, erkeklerin kadınlara göre daha yüksek ortalama empati puanına sahip olduğu bulunmuştur. Türkiye’de ölçek tıp fakültesi öğrencilerine uygulanmış olup, Paramedik öğrencileri ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır.

2.17. Disiplinler Arası Eğitim Algı Ölçeği

Luecht ve arkadaşları tarafından 1990'da geliştirilen ölçek, 18 maddeden oluşmakta olup öğrencinin eğitim algısını ölçmek için kullanılan bir çalışmadır (Luecht, 1990:181-191). Williams ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada, 303 paramedik lisans öğrencisi katılmış, meslekler arası işbirliğine karşı olumlu tutumları olduğunu bulgulamıştır. Çalışma paramediklerin meslekler arası işbirliğine olumlu baktığını göstermektedir (Williams, 2013:981-985). Terzioğlu ve arkadaşları tarafından 2015-2016 yıllarında yapılan Türkçe'ye geçerlilik ve güvenilirlik çalışması; 396 sağlık hizmetleri öğrencisi ile yapılmıştır (Terzioğlu, 2019:15-20). Türkiye'de ASH çalışanları ile ilgili bir veri bulunamamıştır.

2.18. Sağlıkla İlgili Uygunluk Testi

Suni ve arkadaşları tarafından 1996'da yetişkinlerde sağlıklı vücut gelişimi için geliştirilen bir ölçektir. Thornton ve Sayers tarafından 2014'de son sınıf paramedik öğrencilerine uygulanmıştır. 251 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada mesleğin getirdiği zorluklar sebebi ile fiziki standartlar konusunda çalışma yapılması önerilmiştir (Thornton ve Sayers, 2014:201-206). Türkiye'de ASH çalışanları ile ilgili bir veri bulunamamıştır.

2.19. Templer'in Ölüm Kaygısı Ölçeği

Templer'in 1970 yılında geliştirdiği ölçek, ölüm kaygısı seviyesini belirlemeye yönelik toplam 15 sorudan oluşur. Ertufan (2000), literatürdeki bazı çalışmaları örnek alarak, daha sağlıklı ölçüm yapılacağı inancıyla 7'li likert tipi ölçeğe çevirerek Türkçeye uyarlanmıştır (Acehan ve Eker, 2013:27-35). 2013'da Acehan ve Eker tarafından Düzce ili HÖASH çalışanları üzerine yapılan çalışmada, başa çıkma yöntemi olarak etkin olmayan yöntemleri kullananların ölüm kaygısı yüksek olduğu bulunmuştur (Acehan ve Eker, 2013:27-35).

2.20. Ölüme İlişkin Depresyon Ölçeği

Templer ve arkadaşları tarafından 1990 yılında geliştirilmiş olup ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yaparel ve Yıldız tarafından yapılmıştır (Templer vd., 1990). 2013'da Acehan ve Eker tarafından Düzce ili HÖASH çalışanları üzerine yapılan çalışmada, başa çıkma yöntemi olarak etkin olmayan yöntemleri kullananların ölüme ilişkin depresyon düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışma HÖASH çalışanlarının psikolojik danışmanlık hizmetlerine ve ölümlerle başa çıkmada kullanabilecekleri etkin yöntemlere ilişkin eğitime ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir (Acehan ve Eker, 2013:27-35).

3. TARTIŞMA

Literatürde hem Türkçe hem de İngilizce yapılan çalışmalarda, depresyon, anksiyete ve tükenmişlik ile ilgili ölçeklerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. HÖASH çalışanlarında tükenmişlik ölçeği sonuçlarında orta düzey tükenmişlik (Urgancı ve Eker, 2018:35-60) ve travma sonrası stres bozukluğu yüksek çıkarken (Yeşil ve Aker, 2010), ASH çalışanlarının bununla baş etme yollarını çok az kullandıkları bulunmuştur (Karancı vd., 1999). HÖASH çalışanları için mesleki kaygı ölçeği (Postacı vd., 2020:102-115) ve Yaygın Anksiyete Bozukluğu'na göre HÖASH çalışanlarında yüksek düzeyde kaygı bulunmuştur. Başa çıkma yöntemi olarak etkin olmayan yöntemleri kullananların ölüm kaygısı ve ölüme ilişkin depresyon düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Acil tıp hizmeti veren sağlık personelinin psikolojik danışmanlık hizmetlerine ve ölümlerle başa çıkmada kullanabilecekleri etkin yöntemlere ilişkin eğitime ihtiyaçları olduğunu ortaya koymuştur (Acehan ve Eker, 2013:27-35). Hojat'ın 2003'de ulusal bir kongre için 4 üniversite ile yaptığı çalışmada, gelecekte HÖASH çalışanı olacak paramedik öğrencilerinin ortalama empati değerlerine sahip olduğu ancak birebir sağlık ve yaşamla ilgili olan bir meslekte bu sonucun yükseltilmesi gerektiği belirtilmiş ve paramediklere özgü empati ölçeği olmadığından değerlendirmenin farklı bir meslek grubu(tıp öğrencileri ve doktor) ölçeği ile yapıldığı görülmüştür (Hojat, 2003:25-41). HÖASH özel koşullarda sunulan ve çalışanlarının emosyonel anlamda zorluklar yaşayabileceği bir hizmet alanıdır. Yapılan çalışmalarda bu konuların değerlendirilmesiyle ilgili çalışmalarla sıkça karşılaşılması ile birlikte, daha fazla çalışmaya da ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

HÖASH zor koşullarda sunulan bir hizmet alanıdır. Bu hizmet alanı için literatürde tartışılan önemli bir konu ise; görev alacak çalışanların mesleğin zor koşullarına fiziki uygunluk durumudur. HÖASH, tüm dünyada zorlu bir meslek olarak kabul edilmesine rağmen mesleğe girişte fiziki standartların aranmadığı veya bir şart olarak konulmadığı görülmektedir (Thornton, 2014:201-206). Yapılan değerlendirmede alana özgü çalışmalarda, çalışanın eğitim yeterliliğinin ve fiziki uygunluğunun değerlendirilmesinde çeşitli ölçeklerin kullanıldığı görülmekte ve HÖASH alanında görev yapacak çalışanların almış oldukları eğitimin uygunluğu birçok çalışmada tartışılmaktadır. Çalışma sonucunda paramedik eğitiminde, multidisipliner eğitim ve bilim alanlarıyla ilişkilere olumlu bakıldığı ancak paramedikler arasında etkileşimin nadir olduğu bulunmuştur. Ülkemizde de 6 farklı sağlık hizmeti eğitim alanına uygulanan ölçek ile multidisipliner eğitim ilişkilerinin olumlu olduğu sonucu bulunmuştur (Terzioglu, 2019:15-20).

HÖASH çalışanları öncelikle olağan acil durumlarda hizmet vermek üzere eğitilmiş ve hizmeti de bu sınırlar içerisinde sunuyor olmalarına rağmen, HÖASH çalışanları olağandışı ve afet yönetimi çalışmalarının en önemli paydaşlarından biridir. Tüm dünyada HÖASH çalışanlarının

afetlere yönelik eğitilmeleri ve oluşabilecek bir afet durumlarına karşılık bilgi ve beceri anlamında hazır bulunmalarına büyük önem verilmektedir. Literatürde yapılan çalışmalarda HÖASH çalışanlarının afetler ile ilgili bilgi ve hazırlık durumlarının değerlendirilmesinde, ölçeklerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu ölçeklerde, HÖASH çalışan personelin afetlere hazırlık durumları yüksek oranda kısmen hazırlıklı bulunurken (Tercan ve Şahinöz, 2021:367-379), Afete Hazırlık Algısı Ölçeği ile yapılan çalışmada, hazırlık durumu yüksek olarak bulunmuştur (Aslantaş ve Tabuk, 2018:150). HÖASH çalışanlarının afetlere hazırlık durumları ve olağandan, olağan dışı koşullara geçişe adaptasyonları, afetlerin yönetimi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bu konuda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

HÖASH, tüm dünyada itfaiyecilikten sonra en riskli hizmet alanı olarak görülmektedir. HÖASH çalışanları, ambulans kazaları başta olmak üzere, hayati risk oluşturan birçok güvenlik riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Dünya genelinde her yıl yüzlerce HÖASH çalışanı hizmet alanına özgü risklerle hayatını kaybetmekte ya da yaralanmaktadır (Ekşi, 2021). Hizmet alanının bu özel durumu, literatürde yer alan çalışmalarda da ağırlıklı olarak kendisini göstermiş ve bu konuda yapılan bazı çalışmalarda veri toplama aracı olarak ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Hizmet alanı ile ilgili güvenliğin sağlanması ve çalışma koşullarında ki risklerin değerlendirilmesi ile ilgili ölçekler, HÖASH çalışanlarının büyük çoğunluğunun uyku kalitesinin kötü ve iş stres düzeyinin yüksek olduğu ortaya koymaktadır (Güneser ve Atalay, 2020:143-156). Türkiye’de de HÖASH çalışanları yüksek mesleki güvenlik riskleriyle çoğu zaman karşı karşıya kalmakta ve hayatını kaybeden ya da yaralanan çalışanlar olmaktadır. Hizmet alanında herkes tarafından tanımlanan bu durumun maalesef, literatürde yeterince yer almadığı görülmektedir. HÖASH personellerinin hayatları kurtarıırken kendi hayatlarını riske atmaları ve bu risklerin belirlenerek önlenmemesi hizmette aksaklıklara neden olacaktır. HÖASH personellerinin hayati risklerinin azaltılması, hizmet kalitesinin ve etkinliğin artırılması adına, güvenlik risklerinin tanımlanması ve önlemlerin geliştirilmesi büyük önem taşımakta olup, bu alanda üretilecek olan bilimsel bilgiye de büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Farklı ülkelerde farklı ölçekler kullanılarak yapılan çok sayıda bilimsel çalışma bulunmakla birlikte, Türkiye’de bu alana özgü ölçeklerin geliştirilmesinde ya da Türkçeye uyarlanmasında büyük eksiklikler bulunmaktadır.

SONUÇ

HÖASH çalışanları ile ilgili geliştirilen ölçekleri, dört farklı alanda gruplandırmak mümkündür. Bunlar, HÖASH çalışanlarının emasyonel durumu; eğitim durumu ve fiziksel

uygunluk durumu; afet bilgi ve hazırlık durumu; güvenlik ve mesleki risklerle ilgili ölçekler olarak sıralanabilir. HÖASH, tıbbın en genç ve gelişime açık bilim alanlarından birisidir. Genel olarak bakıldığında alan ile ilgili tüm konularda yapılacak bilimsel çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Elbette alan literatüründeki mevcut birçok çalışmada olduğu gibi yeni çalışmalarda da veri toplama aracı olarak kullanılabilir ölçeklerin geliştirilmesi ya da Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması çok önemlidir. Ancak Türkiye’de yapılacak araştırmalar için mesleki güvenlik ve risklerle ilgili çalışmalara büyük ihtiyaç duyulduğu, bu çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yazar Katkıları

KÇ, AE araştırma tasarımı; KÇ, AE veri toplama; KÇ, AE veri analizi; KÇ, AE makale yazımına katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını bildirmişlerdir.

Kaynakça

- Acehan, G ve Eker, F. (2013). Acil Tıp Hizmeti Veren Sağlık Personelinin Ölüm Kaygısı, Ölüme İlişkin Depresyon Düzeyleri ve Kullandıkları Başa Çıkma Yolları. *Journal of Psychiatric Nursing*, 4(1), 27-35.
- Ağargün, M, Kara, H ve Anlar, O. (1996). Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksinin Geçerliliği ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7,107-115.
- Alharthy, N, Alrajeh, OA, Almutairi, M and Alhajri, A. (2017). Assessment of Anxiety Level of Emergency Health-Care Workers By Generalized Anxiety Disorder-7 tool. *International Journal of Applied and Basic Medical Research*, 7(3), 150.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, (1995). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı*. Dördüncü Baskı (DSM-IV) (Çev. ed.: E Köroğlu) Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Aslantaş, O ve Tabuk, M. (2021) 112 İl Ambulans Servisi Personelinin Afete Hazır Olma Durumu ve Hazırlık Algısı: Balıkesir İli Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 44-55.
- Baier, N, Roth, K, Felgner, S. (2018). Burnout and Safety Outcomes - a Cross-Sectional Nationwide Survey of EMS-workers in Germany. *BMC Emerg Med*, 18, 24, <https://doi.org/10.1186/s12873-018-0177-2>
- Buysse, D, Reynolds, C and Monk, T. (1989). The Pittsburgh Sleep Quality Index: a New Instrument for Psychiatric Practice and Research. *Psychiatry Research*, 28,193-213.
- Ekşi, A. (2021). *Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri*. EMA Tıp Kitapevi. İstanbul.

- El Sayed, MJ. (2012). *Measuring Quality in Emergency Medical Services: a Review of Clinical Performance Indicators*. Emergency Medicine International. USA.
- Er, G, Şimşek, Z ve Aker, AT. (2013). İntihar Girişiminde Bulunan Olgulara Yönelik Acil Sağlık Çalışanlarının Tutumları Ölçeği'nin (İGYTÖ) Geliştirilmesi; Geçerlik ve Güvenilirlik. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(4), 260-265.
- Ertufan, H. (2008). *Hekimlik Uygulamalarında Ölümle Sık Karşılaşmanın Ölüm Kaygısı Üzerine Etkisi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. İzmir.
- Folkman, S ve Lazarus, RS. (1985). If It Changes It Must Be a Process: Study of Emotion and Coping During Three Stages of a College Examination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(1), 150.
- Güneşer, R ve Atalay, E. (2020). Ambulans Servis Çalışanlarının Uyku Kalitesi, İş Stresi ve Beslenme Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 5(2), 143-156.
- Hojat, M, Gonnella, JS, Mangione, S, Nasca, TJ, Magee, M. (2003), Physician Empathy in Medical Education and Practice: Experience with The Jefferson Scale of Physician Empathy". *Seminars in Integrative Medicine*, 1(1),25-41.
- Karanci, A.N., Alkan, N, Aksit, B, Sucuoğlu, H & Balta, E. (1999). Gender Differences in Psychological Distress, Coping, Social Support And Related Variables Following the 1995 Dinal (Turkey) earthquake. *North American Journal of Psychology*, 1(2), 189–204.
- Kazan, H. (2016). *Bilimsel Araştırma Teknikleri*. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Koval, KW, Lindquist, B, Gennosa, C, Mahadevan, A, Niknam, K, Patil, S. et al. (2020) First Look at Emergency Medical Technician Wellness in India: Application of the Maslach Burnout Inventory in an Unstudied Population. *PLoS ONE*, 15(3), e0229954. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229954>
- Lee, TW and Ko, YK. (2010) "Effects of Self-Efficacy, Affec-tivity and Collective Efficacy on Nursing Performance of Hospital Nurses". *Journal of Advanced Nursing*, 66,839-848.
- Likert, R. (1967). *The Method of Constructing an Attitude Scale. Readings in Attitude Theory and Measurement* (Ed: Martin Fishbein). New York: John Wiley&Sons.
- Luecht, RM, Madsen, MK, Taugher, MP, Petterson, BJ. (1990). Assessing Professional Perceptions: Design and Validation of an Interdisciplinary Education Perception Scale. *J Allied Health*,. 19(2),181-191.
- Maslach, C, Jackson, SE. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *J Organ Behav*, 2,99–113.
- Patterson, PD, Weaver, MD, Frank, RC, Warner, CW, Martin-Gill, C, Guyette, FX. et al. (2012). Association Between Poor Sleep, Fatigue, and Safety Outcomes in Emergency Medical Services Providers. *Prehosp Emerg Care*, 16,86–97.

Postacı, ES, Uysal, İ, Koşan, AMA ve Toraman, Ç. (2020). Developing an Occupational Anxiety Scale for Emergency Medical Service Professionals. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 19(58), 102-115.

Siva, A. (1991). İnfertilite'de stresle başetme, öğrenilmiş güçlülük ve depresyonun incelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Nörolojik ve Psikiyatrik Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Suni, JH, Oja, Laukkanen, RT, Mülunpalo, SI, Pasanen, ME, Vuori, IM and Bös, K. (1996). Health-Related Fitness Test Battery for Adults: Aspects of Reliability. *Archives of Physical Medicine And Rehabilitation*, 77(4), 399-405.

Spitzer, RL, Kroenke, K, Williams, JB. et al. (2006). A brief measure for assessing generalized anxiety disorder: the GAD-7. *Arch Intern Med*, 166, 1092-1097.

Stevens, SS. (1946). American Association for the *Advancement of Science*, 103(2684), 677-680.

Tavares, W, Boet, S, Theriault, R, Mallette, T and Eva, KW. (2013). Global Rating Scale For The Assessment of Paramedic Clinical Competence. *Prehospital Emergency Care*, 17(1), 57-67.

Tercan, B ve Şahinöz, S. (2021). Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Personelin Afetlere Hazırlık Algılarını Belirlemeye Yönelik Ölçek Geliştirme: Metodolojik Bir Çalışma. *Hastane Öncesi Dergisi*, 6(3), 367-379.

Terzioglu, F, Aktaş, D, Ertuğ, N ve Boztepe, H. (2019). Disiplinlerarası Eğitim Algısı Ölçeğinin (DEAÖ) Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma*, 16(1), 15-20.

Thornton, KE. and Sayers, MG. (2014). Unfit for duty? Evaluation of 4 Years of Paramedic Preemployment Fitness Screening Test Results. *Prehospital Emergency Care*, 18(2), 201-206.

TOAD (2022). *Türkiye Ölçme Araçları Dizini*, <https://toad.halileksi.net>, 03.01.2022.

United States Department of Defense (1998). *Total Quality Management Master Plan*, Washington, DC. August. p. 1, OCLC 831675799, ADA355612, retrieved 2013-10-19.

Urgancı, Ç ve Engin, E. (2018). İstanbul 112 Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri ve Algılanan Stresle Başa Çıkma Evlilik Doyumunu Yordamlama Gücü. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(2), 35-60.

Williams, B and Webb, V. (2013). Examining the measurement properties of the Interdisciplinary Education Perception Scale (IEPS) in Paramedic Education. *Nurse Education Today*, 33(9), 981-985.

Yalçın, F. (2018). *Acil Durumlarda Çalışanların Öz Yeterlilik Ölçeği*. Yüksek lisans tezi. Üsküdar Üniversitesi. İstanbul.

Yaparel, R, Yıldız, M. (1998). Ölümle İlişkin Depresyon Ölçeğinin Türkçe Çevirisinin Normal Populasyonda Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 9(3), 198 - 204.

Yeşil, A. (2010). *112 Acil Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Sağlık Çalışanlarında Ruhsal Travma ve İlişkili Soruların Yaygınlığı*. Yüksek Lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.

Yılmaz, B, Şahin, NH. (2007). Arama- Kurtarma Çalışanlarında Travma Sonrası Stres Belirtileri ve Travma Sonrası Büyüme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 22(59), 119-133.